

Шкіцька 2012: Шкіцька, І.Ю. Маніпулятивні тактики позитиву : лінгвістичний аспект [Текст] / І. Ю. Шкіцька. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 440 с.

Hunston, Thompson 2001: Hunston, S., Thompson, G. Evaluation in Text : Authorial Stance and the Construction of Discourse [Text] // S. Hunston, G. Thompson. – L. : Oxford University Press, 2001. – 225 pp.

Van Dijk 2006: Van Dijk, T.A. Discourse and Manipulation [Text] / T. A. van Dijk // Discourse&Society. – 2006. – Vol. 17, No. 3. – Pp. 359-383.

Sources and Abbreviations

Childress 2003: Childress, M. Crazy in Alabama / M. Childress. – NY. : Ballantine Books, – 2003. – 383 pp.

У поданій статті розглядається типологія маніпулятивних оцінних реактивних висловлень, визначається комплекс стратегій і тактик, що в них реалізуються, та встановлюється функціональна спрямованість досліджуваних реактивних висловлень. Автор вивчає вербальні (експліцитні й імпліцитні) засоби, що передають оцінне забарвлення на фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та синтаксичному рівнях маніпулятивних реплік.

Ключові слова: категорія оцінки, маніпулятивний мовленнєвий вплив, маніпулятивні оцінні реактивні висловлення, стратегії й тактики, функціональна спрямованість.

Available 12 September 2013.

Tetiana Masytska

УДК 811.161.2'367.332

ФУНКЦІЙНИЙ ВІЯВ ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В СТРУКТУРІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

The paper deals the problems of functional syntax. The concept of the theory of syntactical dependencies has been represented, and formal-syntactic and semantic-syntactical dependencies in sentences have been analyzed in the article. Functional types of formal-syntactical dependence in the simple elementary and complicated (not elementary) sentences have been differentiated.

Keywords: simple elementary sentence, simple complicated sentence, formal-syntactical dependence, semantic-syntactical dependence.

У сучасному українському мовознавстві теоретичні питання, що висвітлюють особливості формально-синтаксичної структури речення, становлять одну з важливих проблем сучасної лінгвістики. Дослідження формально-синтаксичної структури речення поглиблює вивчення граматичної будови сучасної української мови у всій функційній багатоманітності внутрішніх синтаксичних зв'язків та інших лексичних і морфологічних явищ. Теоретичне осмислення формально-синтаксичної структури речення представлене в студіях І.Р. Вихованця [Вихованець 1992; 1993], А.П. Загнітка [Загнітко 2011], М.Я. Плющ [Плющ 2011], Н.В. Гуйванюк [Гуйванюк 1999], Н.Л. Іваницької [Іваницька 2004], М.В. Мірченка [Мірченко 2004], К.Ф. Шульжука [Шульжук 2004] та інших. У дослідженнях науковці роблять акцент на поглибленому осмисленні синтаксичних зв'язків і виділюваних на їхній основі членів речення – головних, другорядних, опосередкованих другорядних, детермінантів, дуплексивів. Звертаючи увагу на синтаксичну проблематику в окремих монографіях (див., наприклад: [Вихованець 1992; 1993; Теньєр 1988]), вважаємо необхідним акцентувати увагу на виявленні функційних типів формально-синтаксичної залежності в структурі простого елементарного і простого ускладненого (неелементарного) речень.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою цілісного вивчення і опису всіх можливих функційних типів формально-синтаксичних залежностей у простому реченні та

відсутністю в лінгвоукраїністиці спеціальних праць, присвячених комплексному аналізу типологічних синтаксичних залежностей синтаксичних одиниць реченнєвої структури формально-синтаксичного рівня. Всебічний аналіз функційних особливостей формально-синтаксичних залежностей у граматичному спрямуванні дозволить вирішити проблемні питання функційної синтаксичної теорії, зокрема репрезентувати та класифікувати типологічні залежності синтаксичних одиниць, сприятиме подоланню суперечливих, почасти діаметрально протилежних підходів, що спостерігаємо в сучасній синтаксичній науці, і уможливить розв'язання проблематики різноманітних синтаксичних явищ. Дискусії, які тривають у лінгвістиці, недостатня опрацьованість ряду питань спонукають до подальших пошуків у цьому напрямі.

Мета пропонованої статті – обґрунтувати необхідність виділення формально-синтаксичної залежності та дослідити її функційні типи в простому елементарному та неелементарному (ускладненому) реченнях. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) обґрунтувати граматичну концепцію теорії залежностей; 2) диференціювати синтаксичну залежність у формально-синтаксичній і семантико-синтаксичній структурах речення; 3) проаналізувати функційні типи формально-синтаксичної залежності в простому елементарному та неелементарному (ускладненому) реченнях.

Ідея системного вивчення формальних і семантичних залежностей отримала розвиток у працях представників вітчизняного й російського мовознавства О.М. Пешковського, О.О. Шахматова, В.В. Виноградова, Л.А. Булаховського, Д.М. Овсяннико-Куликовського. Однак найчіткіше теоретичне обґрунтування теорії формальних і семантичних залежностей сформоване на початку 60 років ХХ століття під впливом граматики залежностей Л. Теньєра [Теньєр 1988]. Доречними в цьому плані вважаємо міркування В.Г. Гака, який зазначає: «Ідея залежності в синтаксисі не є новою, вона активно використовувалася в російському синтаксисі. Також вона була представлена і у французьких авторів: Баллі, Дамурета і Пішона, Сеше. Останній виділяє в реченні два типи залежностей: «головний – залежний член» і «суб'єкт – предикат». Але Л. Теньєр із ідеї залежності зробив провідний принцип синтаксису» [Гак 1988].

Л. Теньєр у фундаментальній праці «Основы структурного синтаксиса» [Теньєр 1988] запропонував оригінальну концепцію щодо характеристики граматичних явищ з позиції теорії залежностей. Вчений вказує, що найголовнішим у реченні є синтаксичні зв'язки, які встановлюють між членами речення відношення залежності, кожен зв'язок «... об'єднує якийсь вищий елемент з нижчим» [Теньєр 1988: 24]. При цьому вищий елемент мовознавець вважає підпорядковувальним, а нижчий – підпорядкованим. Це дозволяє говорити про особливі зв'язки: коли підпорядкований елемент залежить від підпорядковуючого, вчений виділяє висхідний синтаксичний зв'язок, а коли підпорядковуючий елемент керує підпорядкованим, то мова йде про низхідний синтаксичний зв'язок. Те саме слово може одночасно залежати від одного слова та підпорядковувати собі інше. Кожний підпорядковуючий елемент, у якого є один або декілька підпорядкованих, утворює вузол, який Л. Теньєр визначає як: «... сукупність, що складена з підпорядковуючого слова і всіх тих слів, які – прямо чи опосередковано – йому підпорядковані і які воно так чи так зв'язує в один пучок» [Теньєр 1988: 25].

Теоретичні засади теорії залежностей в українському мовознавстві закладені на ґрунті функційної граматики в дослідженнях І.Р. Вихованця [Вихованець 1992; 1993]. О.О. Селіванова, аналізуючи актуальні напрями сучасної лінгвістики, вважає функційний підхід у сучасній граматичній науці досить перспективним, адже: «Функціональний підхід передбачає аналіз множинної функціональної природи мовних явищ, виходячи з їхньої семантики, структури, взаємодії з іншими одиницями, категоризації, функціонування у мовленні» [Селіванова 1999: 89].

І.Р. Вихованець, спираючись на теорію функційної граматики, чітко розмежовує синтаксичні зв'язки у формально-синтаксичній структурі речення і семантико-синтаксичні

відношення у семантико-синтаксичній структурі речення: «На противагу синтаксичним зв'язкам, які спрямовані у внутрішню структуру синтаксичних одиниць-конструкцій (речень і словосполучень) і відбивають характер формальних граматичних стосунків, семантико-синтаксичні відношення виявляють зовнішнє спрямування: виражають стосунки між предметами та явищами позамовного світу. Відображаючи стосунки предметів і явищ дійсності, вони вказують на значеннєві (сміслові) стосунки поєднаних певним синтаксичним зв'язком синтаксичних одиниць. <...> синтаксичним зв'язкам і семантико-синтаксичним відношенням притаманна різнобічна спрямованість. До того ж не завжди формально-синтаксична вершинність компонента відповідає такій же семантичній його якості» [Вихованець 1993: 43]. На відмінні власне-синтаксичні й семантичні ознаки слів вказує і Л. Теньєр: «... шкала синтаксичної важливості слів перебуває у зворотному відношенні до шкали семантичної важливості. Що нижче розташоване слово на синтаксичній шкалі, то більше в нього шансів виявитися суттєвим для смислу речення. Створюється враження, що підпорядковуюче слово потрібне тільки для того, щоб служити свого роду семантичною точкою опори для підпорядкованого» [Теньєр 1988: 54].

Класифікуючи типи речень, учені намагаються простежити співвідношення формальних і семантичних критеріїв у синтаксисі. О.С. Мельничук підкреслює: «... досліджуючи синтаксичну сторону мовної структури, необхідно виділити з загальної семантики мовних конструкцій саме ті значення, які належать застосуванню у кожному окремому випадку формальним засобам синтаксису, чітко відмежовуючи їх від значень несинтаксичних, властивим словам, словосполученням і реченням як конкретним одиницям мови і мовлення» [Мельничук 1972: 6]. З цього приводу Н.Ю. Шведова зазначає, що опис «... від форми до значення гарантує повноту, можливість під час аналізу значень звернутись до об'єктивно даних матеріальних одиниць як до знаків, зміст яких міститься у них самих. Опис від значень нічого такого не гарантує» [Шведова 1974: 188]. Тому в дослідженнях семантичної структури речення більшість мовознавців акцентують увагу на проблематиці, яка послідовно спрямована на аналіз від структури до семантики. О.В. Бондарко вказує: «Граматика, що йде від форми до значення, була і залишається основним типом граматики» [Бондарко 1983: 6].

У формально-синтаксичній структурі речення особливості формально-граматичних стосунків відображає формально-синтаксична залежність, у семантико-синтаксичній структурі речення характер семантико-синтаксичних відношень визначає семантико-синтаксична залежність. Формально-синтаксична і семантико-синтаксична залежності не ізольовані одна від одної. В структурі речення вони перебувають у складних взаємовпливах. З-поміж їхніх ознак варто вирізнити: нетотожність, різнобічну спрямованість, паралельне функціонування і специфічність вияву в різних синтаксичних одиницях (словосполученні, простому реченні, простому ускладненому реченні, складному реченні). Одну з цих нетотожностей становить, на аргументовану думку Л. Теньєра, те, що синтаксичні зв'язки (у нашому розумінні – формально-синтаксичні залежності) спрямовані від підпорядковуючого елемента до підпорядкованого, а семантичні зв'язки (у нашому розумінні – семантико-синтаксичні залежності) – від підпорядкованого елемента до підпорядковуючого [Теньєр 1988: 54]. Розглядаючи питання про взаємовідношення між формально-синтаксичною структурою і змістом, дослідник підкреслював: «... структурний і семантичний плани не залежать один від одного. Але ця незалежність має силу лише в теорії. На практиці ж ці два плани паралельні, оскільки у структурного плану немає іншого призначення, крім того, щоб зробити можливим вираження думок – об'єктів семантичного плану. Між цими планами немає тотожності, але є паралелізм. Цей паралелізм виявляється у зв'язках. Точніше кажучи, поряд із структурними зв'язками є зв'язки семантичні, що співвідносяться з ними у регулярний спосіб» [Теньєр 1988: 53]. Формально-синтаксична автономність речення, виокремлення його в контексті від інших речень, зумовлена чітким ступенем його внутрішньої формальної організації.

Формально-синтаксичні залежності функціонують у всіх типах речень: простому, простому ускладненому, складному. На думку К.Ф. Шульжука, «... системні відношення між синтаксичними одиницями можна дослідити в такій послідовності: складне багатокomпонентне речення – складне елементарне речення – просте ускладнене речення – просте неускладнене речення – словосполучення. В такому разі відбувається згортання конструкцій» [Шульжук 2007: 5]. Формально-синтаксичну структуру простого елементарного і ускладненого речень утворюють предикативна взаємозалежність (взаємозалежність підмета і присудка), підрядна однібічна залежність, сурядна взаємoneзалежність, опосередкована підрядна залежність, подвійна залежність. Формально-синтаксична залежність у простому елементарному та неелементарному (ускладненому) реченнях диференціює основні типи синтаксичного зв'язку – взаємозалежність, двобічна залежність (предикативний зв'язок), однібічна залежність (прислівний підрядний зв'язок, детермінантний підрядний зв'язок), взаємoneзалежність (сурядний зв'язок), подвійна залежність (факультативний опосередкований підрядний зв'язок).

Взаємозалежність (двобічна залежність) між підметом і присудком функціонує в простому елементарному реченні і утворює структурну основу речення. Взаємозалежність характерна для двоскладних елементарних речень. Двоскладні елементарні прості речення сформовані тільки з головних членів речення – підмета і присудка, що поєднані найголовнішим у структурі простого речення предикативним зв'язком, напр.: *Акація цвіте* (Л. Костенко); *Він живий* (Н. Рибак); *Я була щаслива...* (В. Штинько); *Завирувало віче* (В. Малик). І.Р. Вихованець вважає, що «Це найтиповіша репрезентація простого речення» [Вихованець 1993: 12]. Підмет і присудок є граматично взаємозалежними – за допомогою особової форми дієслова, узгодженої в теперішньому і майбутньому часі та в наказовому способі в числі й особі, а в минулому часі і в умовному способі – в числі і в роді. Специфіка двобічної залежності полягає в тому, що вона поєднує два компоненти, які однаковою мірою передбачають один одного і здатна створювати речення незалежно від наявності інших формально-синтаксичних залежностей, напр.: *Роман червоніє* (М. Стельмах); *Щебечуть солов'ї* (О. Довженко); *Мілена мовчить* (Н. Рибак). Двобічний напрямок синтаксичної залежності відмежовує предикативний зв'язок від інших типів синтаксичного зв'язку. На відміну від двоскладної формально-синтаксичної структури, яка репрезентована підметом і присудком, односкладна формально-синтаксична структура представлена не диференційованим на підмет і присудок головним членом речення. В односкладних реченнях предикативна взаємозалежність функціонує в усиченому (згорнутому) вигляді, послідовно виражаючи формою єдиного головного члена синтаксичний час, спосіб, особу. Другий головний член речення, що співвіднесений з підметом або присудком, має нульову форму вираження, напр.: *Було росяно* (В. Штинько); *Пereгриміло* (Є. Маланюк); *Зима* (В. Стус); *А вже завесніло* (В. Дрозд); *Ганьби в літописи не заносили* (П. Загребельний). Головний член односкладного речення не залежить від жодного іншого члена речення, утворюючи без допомоги інших компонентів структурну основу речення. Йому притаманні диференційні і синтаксичні ознаки: а) входить у структурну схему елементарного простого односкладного речення як єдиний його головний член; б) містить у собі модально-часову характеристику речення; в) співвіднесений з присудком або підметом двоскладного речення; г) виражений спеціалізованими морфологічними формами – одноособовими дієсловами, називним відмінком іменника, предикативними прислівниками. Складений прислівниковий головний член односкладного речення, виражений присудком, вимагає синтаксично залежного іменникового члена речення у формі давального відмінка. Для нього є типовою лівобічна позиція залежного компонента. Специфічний різновид простого елементарного речення становлять нечленовані речення, яким не властивий поділ на члени речення. Їх утворюють структурно нечленовані синтаксичні одиниці, виражені частками, модальними словами, вигуками, напр.: *Та так* (О. Гончар); *Правда* (П. Загребельний); – *Гаразд* (Ю. Андрухович); – *Ні* (В. Стус). Характерним показником речень такого типу є відсутність залежності.

Однобічна залежність підрядного зв'язку функціонує в розширеній формально-синтаксичній структурі простого елементарного речення і зумовлює виділення в простому реченні другорядних членів речення, напр.: *Я думаю про Вас* (Л. Костенко); ... *Льонька натягав на голову картуза* ... (В. Шевчук); ... *Мина Омелькович ... стане тягти з жердки* ... *кожух* ... (О. Гончар); *Бабуня тепла діждали* ... (В. Штинько). У простому елементарному реченні однобічна залежність підрядного зв'язку реалізована формами слова.

Формально-синтаксичну структуру простого неелементарного речення також ускладнюють залежні приіменникові другорядні члени речення, напр.: *Ранкова пташечка Срібним дзьобиком Торкнула срібну струну* ... (В. Штинько); *Всі вони зараз пильно і віддано дивилися на Кия* (В. Малик).

Однобічна залежність детермінантного підрядного зв'язку функціонує в простому неелементарному реченні. Вона вказує на зв'язок детермінантів з підметово-присудковою основою речення, напр.: ... *влітку під стелею дзижчали мухи* (С. Андрухович); *У тещі барвінок зеленіє під снігом* (Л. Костенко); ... *перед школою школяр замахав картузиком* (І. Жиленко); *Третього дня, опівдні, Тур з синами і полоненим гунном прибули до Дніпра* ... (В. Малик).

Взаємозалежність сурядного зв'язку здатна поширювати / ускладнювати просте речення новими членами речення. Її виражають сурядні сполучники та їхні еквіваленти (єднальні, зіставні, протиставні, розділові, приєднальні, пояснювальні), які поєднують в простому неелементарному реченні однорідні члени речення. Система сполучників, які створюють ряди однорідних членів в українській мові досить розгалужена. Більшість сполучників багатозначні, тому не можуть бути єдиним засобом вираження формально-синтаксичних взаємозалежностей між членами речень. Вибір сполучника зумовлений характером взаємозалежності, напр.: *Шила новенькі сукні до свят і подій* (І. Жиленко); *Ні спека дня, ні бурі, ні морози – ніщо не вб'є любов мою живу* (В. Сосюра); ... *дерево <...> Голубить небо, вітер, і весну, І день, і ніч, і вечори, і ранки* (В. Стус); ... *син той не любив ні України, ні землі, ні неба* (В. Стус); *Умільці в'язали мережі та ятери* (В. Малик). Іноді взаємозалежність виражена безсполучниково та інтонацією переліку, напр.: ... *вона (Валька) показала їй телевізора, холодильник, пральну машину, кухонного комбайна, новий посуд, фотель і пуфик* (В. Шевчук). На противагу взаємозалежності і однобічній залежності, на базі яких у простому елементарному реченні виділяють головні і другорядні члени речення, взаємозалежність не вносить якісних змін у структуру речення, оскільки тільки модифікує просте елементарне речення у просте неелементарне через введення до його структури нових членів речення, однорідних у формально-синтаксичному плані з уже наявними головними чи другорядними членами речення.

Подвійна залежність (факультативний опосередкований підрядний зв'язок) функціонує в неелементарному простому реченні, яке можливо трансформувати в елементарну просту конструкцію, напр.: *А Василя Другого прозвали Вулгарохтонос, тобто Болгаробойця* (П. Загребельний) = *А Василя Другого прозвали Вулгарохтонос* + *А Василя Другого прозвали Болгаробойця*; *У Нідерландах узаконили еутаназію, тобто милосердне вбивство* (Л. Костенко) = *У Нідерландах узаконили еутаназію* + *У Нідерландах узаконили милосердне вбивство*.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Типи синтаксичних одиниць у простих елементарних та неелементарних (ускладнених) реченнєвих структурах визначаємо на основі формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних функцій, які у свою чергу пов'язані з формально-синтаксичною та семантико-синтаксичною залежностями. Формально-синтаксичну структуру простого елементарного та неелементарного (ускладненого) речень формують предикативна взаємозалежність (взаємозалежність підмета і присудка), підрядна однобічна залежність, сурядна взаємозалежність (рівноправність), опосередкована підрядна залежність, подвійна залежність. У простому елементарному реченні формально-синтаксична залежність диференціює основні типи синтаксичного зв'язку – взаємозалежність, двобічна залежність (предикативний зв'язок), однобічна

залежність (прислівний підрядний зв'язок), у простому неелементарному реченні – однобічна залежність (детермінантний підрядний зв'язок), взаємозалежність (сурядний зв'язок), подвійна залежність (факультативний опосередкований підрядний зв'язок). В сучасній українській мові специфічний різновид становлять нечленовані речення, яким не властива формально-синтаксична залежність. Врахування основних типів формально-синтаксичних залежностей в структурі речення має вирішальне значення для визначення членів речення і пізнання їхнього граматичного вираження. **Перспективу** подальших досліджень вбачаємо у визначенні формально-синтаксичних залежностей у структурі складних елементарних та складних неелементарних реченнєвих конструкцій.

References

- Бондарко 1983: Бондарко, А.В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии [Текст] / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1983. – 208 с.
- Вихованець 1992: Вихованець, І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с. – Бібліогр. : с. 215-220. – ISBN 5-12-002283-9.
- Вихованець 1993: Вихованець, І.Р. Граматика української мови. Синтаксис [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с. – ISBN 5-325-00174-4.
- Іваницька 2004: Іваницька, Н.Л. Формально-граматична та семантико-синтаксична структура простого речення : тексти лекцій [Текст] / Н. Л. Іваницька. – Вінниця, 2004. – 94 с.
- Гак 1988: Гак, В.Г. Л. Теньер и его структурный синтаксис [Текст] / В. Г. Гак // Л. Теньер. Основы структурного синтаксиса / Пер. с франц. Редкол. : Г. В. Степанов (пред.) и др. ; Вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака. – М. : Прогресс, 1988. – С. 5-21. – 3750 экз.
- Гуйванюк 1999: Гуйванюк, Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць [Текст] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1999. – 336 с. – Бібліогр. : 301-333. – 500 пр.
- Загнітко 2011: Загнітко, А.П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с. – Бібліогр. : с. 851-943. – 15 000 прим. – ISBN 978-966-481-549-6.
- Мельничук 1972: Мельничук, О.С. Загальні питання синтаксису української мови [Текст] / О. С. Мельничук // Сучасна українська мова. Синтаксис / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 5-37. – Бібліогр. : с. 49-50. – 19 000 пр.
- Мірченко 2004: Мірченко, М.В. Структура синтаксичних категорій : монографія [Текст] / М. В. Мірченко. – Вид. 2-ге, переробл. – Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с. – Бібліогр. : с. 360-383. – 300 пр. – ISBN 966-600-140-3.
- Плющ 2011: Плющ, М.Я. Словоформа у семантично елементарному та ускладненому реченні. Вибрані праці [Текст] / М. Я. Плющ. – К. : Вид-во Національного педагогічного ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2011. – 362 с. – Бібліогр. : с. 345-360. – 300 пр. – ISBN 978-966-660-706-8.
- Селіванова 1999: Селіванова, О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) [Текст] / О. О. Селіванова. – К. : Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с. – Бібліогр. : с. 142-144. – 300 пр. – ISBN 966-7459-28-4
- Теньер 1988: Теньер, Л. Основы структурного синтаксиса [Текст] / Л. Теньер / Пер. с франц. Редкол. : Г. В. Степанов (пред.) и др. ; Вступ. ст. и общ. ред. В. Г. Гака. – М. : Прогресс, 1988. – 654 с. – (Языковеды мира). – Бібліогр. : с. 623-627. – 3750 экз.
- Шведова 1974: Шведова, Н.Ю. Место семантики в описательной грамматике (синтаксис) / Н. Ю. Шведова // Грамматическое описание славянских языков. – М., 1974. – С. 105-121.
- Шульжук 2004: Шульжук, К.Ф. Синтаксис української мови : Підручник [Текст] / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с. – (Альма-матер). – Бібліогр. : с. 388-396. – ISBN 966-580-173-2.

Шульжук 2007: Шульжук, К.Ф. Багатоаспектні виміри речення [Текст] / К. Ф. Шульжук // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 15. – Рівне : РДГУ, 2007. – С. 3-7. – ISBN 966-72-81-04-9.

У статті розглянуто проблемні питання функційного синтаксису, репрезентовано концепцію теорії синтаксичних залежностей, обґрунтовано виділення формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної залежностей у реченнєвих структурах. Диференційовано функційні типи формально-синтаксичної залежності в простому елементарному та неелементарному (ускладненому) реченнях.

Ключові слова: просте елементарне речення, просте ускладнене речення, формально-синтаксична залежність, семантико-синтаксична залежність.

Available 19 September 2013.

Iryna Melnyk

УДК 811.161.2'367.624

СТУПЕНІ ВІДПРИСЛІВНИКОВОЇ ДІЄСЛІВНОЇ АНАЛІТИЧНОЇ СИНТАКСИЧНОЇ ТРАНСПОЗИЦІЇ

The article deals with the clarification of specificity and extent of adverbialized verbal analytical transposition. The degrees of predicative sustainability of the description of adverbialized verbal analytical syntactic transposits have been outlined. The core and periphery of adverbialized verbal analytical semi-morphologized syntactic transposits have been outlined and characterized. Indicated derivative formations have been differentiated by the tacts of syntactic transposition.

Keywords: adverbialized verbal analytical syntactic transposition, attributive adverbs, adverbs of circumstances, predicative adverbs, adverbialized verbal analytical syntactic transposit, adverbialized verbal analytical semi-morphologized syntactic transposit.

У сучасній лінгвістиці проблема ступенів відприслівникової дієслівної аналітичної синтаксичної транспозиції остаточно не розв'язана. Це пов'язано з тим, що у висвітленні питання функціонування прислівників у формально-синтаксичній позиції присудка двоскладного речення та співвідносного з присудком головного члена односкладного речення маємо суттєві розбіжності. Традиційно вважають, що синтаксичну функцію присудка можуть заступати прислівники будь-якого семантико-синтаксичного розряду. Відповідно до цього погляду в реченнєвих структурах на зразок *Я – тут, ти – там; Я – туди, вона – сюди; – Це ми тобі зараз!* (В. Шевчук); ... *це – давно!* (Л. Костенко); ... *я навмисне* (І. Багрянний); *То він спересердя; То вона наперекір* та інших обставинні прислівники зі значенням місця, напрямку, часу, мети, причини тощо, ужиті в ролі прислівникового складеного присудка, що поєднаний із підметом у формі називного займенникових іменників. Так само тлумачать формально-синтаксичну присудкову функцію прислівників способу дії, зокрема їхніх різновидів із семантикою сукупності, єдності / роздільності, а також порівняльно-уподібнювальним значенням, наприклад: *То все разом, а ти – окремо* (Л. Костенко); *А він же хотів, щоб обидва береги були вкупі* (Ю. Мушкетик); ...*остовпілий Сироватка опинився віч-на-віч* з кошовим Іваном Сірком (Ю. Мушкетик); ...*у тому Луцьку все не по-людськи* ... (М. Олійник).

Проте сьогодні в лінгвоукраїністиці не викликають заперечень міркування про зумовленість формально-синтаксичної позиції прислівникових компонентів семантико-синтаксичною валентністю предиката [Городенська, Годз 2008: 37-38; Косенко 2009: 144-145]. У зв'язку з таким тлумаченням обставинні прислівники та прислівники способу дії в зазначених вище реченнєвих конструкціях представлені не в присудковій позиції, а у сфері